

статті є всі підстави вважати, що така сама поведінка призведе до оптимізації результатів і з іншими початковими умовами: для іншої кількості імпортерів, інакшого розподілу поміж ними потреб у коксівному вугіллі, іншою тривалістю періодів замовлень. Але при цьому виникають дві проблеми.

По-перше, ніщо не може змусити будь-яких двох імпортерів чинити так, як вигідно третьому, при цьому інакша поведінка перших двох значно погіршує його досягнення, а отже він не може поводитися так, як було описано вище, нехтуючи діями конкурентів.

По-друге, якщо поглянути на ситуацію з погляду загальної вигоди всіх інвесторів (корпоративної або навіть державної), то виявиться, що жодний із наведених варіантів не мінімізує сумарні контракти вітчизняних підприємств. Тому, аби забезпечити оптимізацію сумарних замовлень підприємствам доведеться домовлятися. Для того, щоб придбати потрібні їм обсяги коксівного вугілля за мінімальною сумарною ціною, підприємствам потрібно робити замовлення одночасно – в один і той же період (не суттєво: перший, другий чи третій), а позаквотне вугілля, що купується за світовою ціною, розділити пропорційно власним потребам.

Таким чином, підприємства зможуть вирішити проблему з постачання коксівного вугілля, якщо вони будуть домовлятися одне з одним, або будуть встигати робити замовлення раніше своїх конкурентів. Робота з пошуку напрямів удосконалення системи управління витратами коксохімічного підприємства триває, автор статті планує розробити алгоритм внесення змін до системи управління відповідно до вимог зовнішнього середовища підприємства. Тобто розробити послідовність дій при порушенні одного з принципів функціонування економічної системи (детермінізму, цілісності, ентропії, гомеостазу).

Література

1. Управление затратами на предприятии [Текст] : учеб. пособ. / В.Г. Лебедев, Т.Т. Дроздова, В.П. Кустарева, А.Н. Асаул, И.Б. Осарьева; под общ. ред. Г.А. Краюхина. – изд. 2-е, перераб. и доп. - СПб.: Бизнес-пресс, 2000. - 274 с.
2. Соколовская Г.А. Себестоимость продукции в планировании и управлении промышленностью [Текст] : научное издание / Г.А. Соколовская. – М.: Экономика, 1987. – 136 с.
3. Управление производственными затратами в промышленности: [монография] / Р.Я. Вакуленко, И.В. Логинова, А.В. Чернова, Е.В. Новоселов. - М. : Машиностроение, 2002. - 164 с.
4. Котляров С.А. Управление затратами [Текст] : учеб. пособие / С.А. Котляров. - 1-е издание. – СПб : Питер, 2001. - 160 с.
5. Итоги работы предприятий ассоциации «Укркокс» в 2008 году [Текст] : отчет о работе; руковод. Старовойт А.Г. - Днепропетровск, 2009. - 107 с.

Рецензент канд. экон. наук, доцент А.В. Матюшин

334.72(477)

*Білопольський Д.В., студент,
Кримський економічний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
м. Сімферополь*

ДОСЯГНЕННЯ ВИСОКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному етапі розвитку світового господарства економічний стан держави визначається такими важливими факторами, як внутрішні ресурси країни і ступінь її інтеграції в світогосподарську систему. Одним з найважливіших факторів інтеграції країни до світового господарства є створення механізму сталого розвитку експорту, що в сучасних умовах залежить від можливостей підприємств виробляти і реалізовувати товари, які відповідають вимогам світового ринку за якістю, ціною та рівнем сервісу. Для того щоб країна стала рівноправним членом міжнародних економічних відносин, необхідно реалізовувати заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку. Реалізація цього завдання об'єктивно вимагає проведення комплексних досліджень і визначає масштаби аналізу та розробок щодо удосконалення механізму державної підтримки підприємств і забезпечення їх конкурентоспроможності на світовому ринку.

Наукова література з проблем конкурентоспроможності країни дуже різноманітна. Головні відмінності існуючих поглядів можна звести до таких: 1) які є теоретичні джерела досліджень; 2) чи визнається “конкуренто-спроможність країни (нації)” як самостійне теоретичне поняття; 3) як

визначаються можливості державного регулювання щодо досягнення вищого рівня конкурентоспроможності. У вирішенні цих питань можна виділити дві протилежні позиції видатних теоретиків сучасної економічної науки – П. Кругмана [1] та М. Портера [2]. Конкурентоспроможність національної економіки – порівняльна характеристика, яка містить комплексну оцінку стану найважливіших показників економіки щодо зовнішніх параметрів, у цьому контексті конкурентоспроможність національної економіки виявляється в міжнародній конкуренції.

Конкуренція як об'єктивне економічне явище, яке притаманне діяльності господарюючих суб'єктів, найчастіше визначається як суперництво між ними з метою успішного просування на ринок своїх товарів. З точки зору теоретичних основ самого явища конкуренція є проявом об'єктивних процесів у господарській діяльності: зниження витрат виробництва або задоволення потреб споживачів. Сама ж боротьба, суперництво, при цьому виступає в ролі видимої її частини, предмету дослідження в економічних доктринах, у рамках яких конкуренція розглядається в контексті прояву в ціновій і неціновій формах.

На думку Калюжної Н.Я. «забезпечення міжнародної конкурентоспроможності регіону – це перша з проблем, яку можна назвати глобальною проблемою сучасності, тобто властивою регіонам (локалітетам) різних рівнів в різних країнах світу» [6, с. 83]. Щодо розвитку інноваційних факторів конкурентоспроможності Ванюшкін А.С. пропонує слідує: «Виходом із глухого кута є проведення спільних програм НДДКР» [7, с. 34].

Насправді ж більш обґрунтованим може вважатися положення про номінальну конкурентоспроможність економіки будь-якої країни внаслідок того, що вона просто вимушена виходити на світові ринки зі своїми товарами, і тільки рівень її може бути різним. До недостатньо розроблених проблем у рамках теорії конкурентних переваг відноситься систематизація чинників її надбання та утримання, розподілених довільно на параметри попиту, параметри факторів, стратегію і структуру національних фірм, структуру галузей, а також як неосновну роль уряду і випадкові події. За таким розподілом втрачається значна роль державного регулювання, що ускладнює розгляд проблеми конкурентоспроможності передусім у міжнародному аспекті, який передбачає оцінку її з точки зору, по-перше, якісних і цінових характеристик товарів та послуг даної країни на світових ринках і, по-друге, стабільності зростання її економіки як передумови для утримання або збільшення національних конкурентних переваг [3, с. 11]. У рамках цього підходу можна стверджувати, що конкурентоспроможність країни на світових ринках створюється цілеспрямованою орієнтацією національної економіки на виробництво конкурентних товарів та послуг. При цьому роль державного регулювання економіки зростає в тих країнах, економіки яких повністю або частково втратили здатність до конкуренції в неціновій сфері, з одного боку, і не можуть змагатися з провідними світовими державами і спеціалізованими об'єднаннями за якістю і спектром товарів, що пропонуються, з іншого. Країни, що розвиваються, внаслідок об'єктивних причин не можуть досить ефективно підтримувати всіх національних виробників, а вимушені зосередити свої зусилля на окремих напрямках діяльності, доступних з точки зору розвитку економіки.

Метою статті є докладне з'ясування механізму порівняння конкурентоспроможності країн між собою. Також формування основних напрямків науково обґрунтованої стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки.

В світовій практиці найчастіше використовуються три основних підходи щодо оцінки і міжнародних порівнянь конкурентоспроможності між країнами на макрорівні.

Перший підхід базується на зіставленні витрат і цін. При порівнянні рівня витрат і цін використовують розрахунки значень питомої оплати праці (ПОП), яка є функцією таких характеристик, як продуктивність праці, заробітна плата та валютний курс. Система цих показників дозволяє апроксимувати і зіставляти національні рівні витрат і цін, визначати зрушення в рівнях конкурентоспроможності країн.

Другий підхід до оцінки національної конкурентоспроможності заснований на порівнянні країн за міжнародними рейтингами. Конкурентоспроможність економічного зростання національної економіки в дослідному проєкті Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) визначається в контексті перспектив середньострокового збільшення (5 років) і трактується як здатність підтримувати високі темпи зростання реального душевого доходу, вимірюваного темпами зростання ВВП на душу населення в постійних цінах.

Особливої уваги заслуговує індекс перспективної конкурентоспроможності, який щорічно визначається ВЕФ і характеризує спроможність національних економік протягом середньострокового періоду (5 років) досягати сталого розвитку на основі нових знань і технологій. Адже за допомогою нових технологій та виготовлення на їхній основі нових видів товарів можна забезпечити стійкі темпи

економічного зростання та підвищувати добробут населення. Охоплюючи такі фактори, як технологія, макроекономічне середовище та суспільні інститути, його розрахунок базується на статистичних показниках і на даних анкетувань. На рис. 1 представлено структурні складові індексу конкурентоспроможності ВЕФ [4, с. 322].

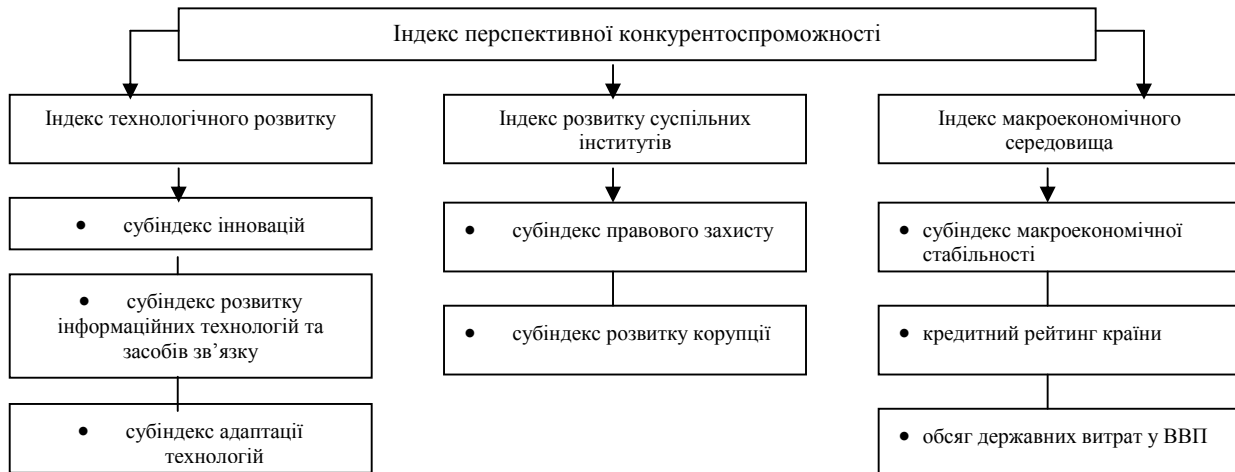

Рис. 1. Структурні складові індексу перспективної конкурентоспроможності згідно з методикою ВЕФ

Третій підхід ґрунтується на аналізі реалізованих конкурентних переваг за даними про результати зовнішньоторговельної діяльності країни, про обсяг і структуру експорту, а також за даними про зміни частки вітчизняних товарів у внутрішньому товарообігу. Але найбільш поширений показник оцінки наявності конкурентних переваг – це питома вага експорту країни у світовому експорті. Проте цей загальний показник не може дати вичерпної інформації щодо динаміки конкурентоспроможності. Отже, якщо зосереджувати увагу на конкурентоспроможності з позиції участі національної економіки в міжнародній торгівлі, необхідна система показників, які оцінюють і порівнюють товарну та географічну диверсифікацію експорту однієї країни з іншими країнами, виявляють конкурентні переваги товарної структури зовнішньої торгівлі, визначають частку високотехнологічної продукції в загальному експорті країни.

Сучасні процеси глобалізації та інтернаціоналізації відбуваються за рахунок розширення конкуренції між господарюючими суб'єктами за умови існування ефективної системи зовнішньоторговельних відносин країни. Світове господарство безпосередньо впливає на національну економіку будь-якої країни. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків на сьогоднішній день визначає швидкість якісних змін не тільки в структурі торговельних потоків, але і за рівнем конкурентоспроможності національної економіки країни.

Сучасне світове господарство можна розглядати як систему взаємозалежних національних економік, де кожній країні відведена своя особлива роль. Поряд з цим кожна країна має свою спеціалізацію, що значною мірою відображає створений експортний потенціал держави. Наприклад, за класифікацією ООН та її спеціалізованих організацій виділяють країни-експортери і неекспортери нафти, держави і регіони, що спеціалізуються на експорті готових виробів тощо.

Експерти стверджують, що існує тісний зв'язок між розвитком зовнішньої торгівлі та економічним зростанням. Нові індустріальні країни продемонстрували це завдяки активній участі в міжнародних економічних відносинах – за останні десять років їхня питома вага в світовому експорті збільшилася більш ніж удвічі, що також свідчить про зростання національної конкурентоспроможності [5, с. 64].

Чим вище рівень економічного розвитку країни, тим активніші і різноманітніші форми її зовнішньоекономічних зв'язків. За даних умов різний рівень розвитку країн визначає і різні можливості виходу продукції на зовнішні ринки. Розвинуті країни є експортерами практично усіх видів продукції, тоді як структура експортного потенціалу більшості країн, що розвиваються, відображає переважно сировинний компонент.

При цьому зростання частки країни у світовому експорті призведе до підвищення рівня життя, якщо збільшення обсягів експорту продукції галузей з високою продуктивністю підвищує її рівень у цілому по країні. І навпаки: скорочення частки світового експорту через нездатність цих галузей збільшити експорт – сигнал небезпеки. Однак важлива не стільки частка країни у світовому експорті,

скільки те, що саме країна експортує, тобто структура експортного потенціалу. Перехід до експорту більш складних товарів підтримує зростання продуктивності, навіть якщо обсяг експорту нарощується дуже повільно.

На основі всебічного аналізу методологічних засад визначення конкурентоспроможності, економетричних методів дослідження стратегічних факторів та їх впливу на конкурентний статус країн, сформульовано ряд висновків теоретичного та практичного значення щодо формування основних напрямків науково обгрунтованої стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки.

1. Глобалізація світової економіки загострює конкуренцію, що здійснюється на міждержавному (конкуренція держав); міжрегіональному (конкуренція регіонів) та мікроекономічному рівнях зумовлюючи нестійкість конкурентних переваг суб'єктів міжнародних економічних відносин. Це вимагає постійного вдосконалення, гнучкого пристосування до змін світової кон'юнктури та мінливого конкурентного середовища. Міжнародна конкурентоспроможність країн пов'язана передусім із високопродуктивними факторами виробництва, конкурентними перевагами в найбільш прибуткових сферах та сильними позиціями національних фірм на світовому ринку. Для досягнення та утримання високого конкурентного статусу країни має значення характер конкурентних переваг, які вона розвиває. Стратегічними факторами успіху країн в економічному змаганні за лідерство на світових ринках стають інноваційні зрушення, ключові компетенції та конкурентоспроможні ділові моделі. Найбільш ефективною теорією, яка пояснює механізм реалізації конкурентних переваг високорозвиненими країнами, є інтегративна теорія, яка поєднує теорії – еволюційну Й.Шумпетера, глобального лідерства – Хамела-Прахалада та міграції капіталу – А.Сливоцького.

2. Висока конкурентоспроможність компаній, кластерів, регіонів та національних економік зумовлена передусім потужними Національними інноваційними системами, де безперервно виникають та комерціалізуються інновації. Країни – ключові інноватори є лідерами в рейтингах глобальної конкурентоспроможності, завдяки досягненню високого рівня продуктивності праці, вмінню оперативно реагувати на зміни ринкового попиту, оновлювати товарну номенклатуру, знижувати витрати, формувати майбутні потреби споживачів, здатністю принципово змінити структуру економіки та підвищити якість життя населення. Ефективність функціонування Національних інноваційних систем передбачає не тільки розвинені науки та освіти, а й інституційних умов, серед яких вирішальними є: інтеграція в глобальну інноваційну систему; конкурентоспроможний підприємницький сектор; сучасна інформаційна інфраструктура.

3. Формування глобального постіндустріального суспільства зумовлюється інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які є вирішальними чинниками підвищення конкурентоспроможності країни, за тим що: по – перше, інформація стає одним із найважливіших факторів виробництва; по – друге, швидке поширення інформації при низьких витратах і можливість скорочення інформаційного розриву як в середині країни так і в міжнародній системі; по – третє, технології та засоби поповнення, нагромадження, передачі, обробки й використання інформації є також засобами для створення нових товарів; по – четверте, інформаційні технології призвели до появи електронних торговельних операцій та нового глобального ринку, який відкриває широкі можливості для підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання завдяки розширенню потенційних споживачів та багато іншого. Базову інфраструктуру глобалізації утворює всесвітня інформаційна мережа "Інтернет". "Прямим наслідком такої інформаційної революції стає вибір найвигідніших постачальників і споживачів за допомогою електронних торговельних майданчиків" [8, с. 13].

4. Оцінку міжнародної конкурентоспроможності країн необхідно проводити з допомогою динамічних багатофакторних моделей, які враховують економічний, науково-технічний потенціали, зовнішньоекономічні зв'язки, державне регулювання, фінансово-кредитну систему, інфраструктуру, соціальну компоненту. Дослідження автором новітніх світових методик показали, що всеохоплюючими є індикатори міжнародної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму. Застосування методів економіко-математичного моделювання надали можливість виявити диспозицію основних суб'єктів міжнародних відносин та визначити основні чинники, які впливають на формування високого конкурентного статусу країни. У результаті виокремлено 8 кластерів міжнародної конкурентоспроможності. До висококонкурентоспроможних країн – першого кластеру – відносяться США, Фінляндія, Сингапур, Тайвань, Австралія, Швеція, Швейцарія та Канада, до неконкурентоспроможних – країни 7 та 8 кластерів (ряд південноафриканських та латиноамериканських країн та Україна).

5. Українська держава опинилась у міжнародному конкурентному середовищі, до якого національна економіка виявилась непередготовленою. Неконкурентоспроможність вітчизняної продукції,

нераціональна структура виробництва, неефективне використання факторів виробництва, низький внутрішній попит, незадовільна мотивація щодо підвищення ефективності виробництва, несприятливий інноваційно-інвестиційний клімат, нерівномірний розвиток регіонів — ці основні чинники зумовили незадовільний стан зовнішньоекономічних зв'язків. Сировина структура експорту свідчить про прогресуючу втрату Україною свого виробничого і науково-технічного потенціалу. Крім того, суттєве зменшення частки високотехнологічних товарів (лише 4,2%), які є домінуючими в експорті конкурентоспроможних країн підтверджує низькі конкурентні позиції національної економіки на світових ринках і створює загрозу національній безпеці. Для України підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, інтенсивний розвиток зовнішньої торгівлі має особливе значення, адже це сприяє завершенню ринкової трансформації економіки та ефективній інтеграції у світовий економічний простір.

6. Економічне зростання високорозвинених країн світу та їхня міжнародна конкурентоспроможність визначальною мірою обумовлюються інтелектуалізацією основних факторів виробництва та наявністю потужного інноваційного потенціалу. Стратегічним пріоритетом в Україні у контексті забезпечення національної конкурентоспроможності є опанування науково-технологічною моделлю економічного розвитку. Для цього існують такі об'єктивні передумови як наявність визнаних у світі власних наукових шкіл та унікальних технологій з розробки нових матеріалів, фізики низьких температур, генетики, здатних забезпечити розвиток високотехнологічного виробництва на рівні найвищих стандартів. Незважаючи на кризові явища в інноваційній сфері, в країні вдалося зберегти розгалужену мережу наукових організацій, а в окремих аспектах навіть зміцнити ядро науково-технічного потенціалу. Разом з тим, він залишається незадіяним на внутрішньому і зовнішніх ринках. Окрім того, Україна має сильну генетичну основу для динамічного розвитку найсучасніших напрямків фундаментальної та прикладної науки, закладену в різні історичні часи всесвітньо відомими вченими.

7. Досвід високорозвинених держав світу, ключових інноваторів показує, що структурні зміни в економіці, підвищення конкурентоспроможності економік можливе лише на інноваційній основі, максимальному використанні інноваційного потенціалу регіонів з урахуванням особливостей кожного з них. За допомогою регіональних інноваційних систем відбувається консолідація активів регіону, оптимальне використання його потенціалу, що дозволяє, по-перше, збільшити надходження до місцевих бюджетів, по-друге, залучити та зберегти висококваліфікований персонал, по-третє, забезпечити високу зайнятість і підвищити конкурентоспроможність регіону. Регіональна інноваційна складова є найважливішим етапом формування Національної інноваційної системи. Зростання конкурентоспроможності української економіки залежатиме від того, наскільки регіони провадитимуть активну інноваційну політику та стимулюватимуть інноваційну активність суб'єктів господарювання. Негативні тенденції в інноваційній сфері потребують гнучких підходів до формування інноваційної політики та забезпечення правового регулювання інновацій як на всіх етапах їх життєвого циклу, так і на усіх рівнях. Необхідно розробити регіональні інноваційні системи в Україні та стимулювати фінансування інноваційної діяльності із усіх можливих джерел, особливу увагу необхідно приділити розвитку венчурного капіталу як основного джерела комерціалізації новинок; сприяти подальшому розвитку інноваційної інфраструктури; регіональних інформаційних центрів та центрів передачі технологій та інше.

8. Існуючі методичні підходи є недостатніми для визначення фінансової та соціальної конкурентоспроможності в Україні. Цю проблему усуває використання універсальних методик, що базуються на системі показників, таких як “потужність ділових моделей”, робочий капітал, коефіцієнти рентабельності, ліквідності, ряд інших індикаторів фінансового менеджменту (для оцінки фінансової конкурентоспроможності основних галузей, кластерів, компаній) та питомої оплати праці (для оцінки соціальної конкурентоспроможності). Розрахунок цих показників дозволив визначити найбільш фінансову конкурентоспроможну галузь народного господарства, напрямки міграції капіталу до конкурентоспроможних ділових моделей та диспропорції в економічній та соціальній сферах.

9. Сильні конкурентні позиції конкурентоспроможних країн пов'язані з ефективною державною політикою, яка здатна формувати конкурентне середовище для національних фірм, галузей, кластерів. Основним елементом є національні фірми, які конкурують на світових ринках, використовуючи кооперацію і співробітництво, та інші форми міжнародного бізнесу для посилення довгострокових конкурентних переваг. Держава є найбільш важливим важелем інституціонального механізму, який забезпечує високі конкурентні позиції вітчизняним товаровиробникам. Інституційний механізм формування конкурентоспроможності економіки внаслідок регулюючих інституцій та правил, які обмежують вибір економічних елементів, визначає, як буде їх діяльність спрямована на підвищення продуктивності та вдосконалення конкурентних переваг.

10. Концепція міжнародної конкурентоспроможності країни є важливим теоретичним підґрунтям для розробки національної стратегічної архітектури. Вона обумовлює необхідність економічної відкритості і глибокої інтеграції держави в світогосподарську систему для більш повної реалізації можливостей економічного зростання. Однак це відбувається не автоматично, а внаслідок обраних державою пріоритетів та механізмів їх реалізації. Визначено, що пріоритетні заходи, які направлені на підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, національної економіки передбачають: швидкий розвиток високотехнологічних секторів промисловості – авіаційній, космічній, біотехнологічній, приладобудівній, фармацевтичній промисловості і інформаційних технологій; розвиток галузей, які обслуговують внутрішній споживчий ринок; розвиток інформаційної інфраструктури і середнього та малого підприємництва. У сферах, де продукція українських товаровиробників недостатньо конкурентоспроможна, доцільне укладення угод про ліцензування технологій зарубіжних компаній, лідерів світового ринку.

З точки зору конкурентоспроможного розвитку України першорядне значення має досвід високорозвинених країн, адаптація якого має стати компонентом національної стратегії.[9, с. 11]

Інноваційні нововведення грають значну роль у конкурентоспроможності країни, а саме рекомендація країни на міжнародному ринку, як продавця якісних и недорогих товарів у порівнянні з іншими країнами.

Завдяки ефективності функціонування Національних інноваційних систем розвиваються не тільки розвинені науки та освіта, а й інституційні умови, серед яких вирішальними є: інтеграція в глобальну інноваційну систему; конкурентоспроможний підприємницький сектор; сучасна інформаційна інфраструктура. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій значно покращить конкурентоспроможність країни, тому що інформація є важливим фактором виробництва, а також системи обробки інформацію можуть стати товаром. Отже головною метою підвищення конкурентоспроможності країн, що розвиваються - використовувати нові підходи в управлінні економікою, урахувати увесь інноваційний потенціал і впроваджувати інновації у розвиток країни, а також у економічну діяльність (виробництво, торгівля).

Література

1. Grille E., Contemporary protectionism: what have we learned? – The Royal Institute of International Affairs/ E.Grille, E. Sassone. - London, 1990. - P. 89.
2. Porter M. The Competitive Advantage of Nations / M. Porter. – New York: Free Press, 1990. - 437 p.
3. Пащенко О.Ю. Конкурентоспроможність національної економіки і валютний курс: оцінка впливу, прогнозування динаміки. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Спец: 08.02.03 - організація управління, планування і регулювання економікою / Пащенко О. Ю., Київ 2007.
4. Global Competitiveness Report 2002-2003. - World Economic Forum, 9 October 2003. – P.5. – <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Global+Competitiveness+Programme%5CReport%5Cglobal+Competitiveness+Report+2002-2003>.
5. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: монографія / Л.Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2007. – 275 с.
6. Калюжнова Н.Я. Конкурентоспроможність російських регіонів в умовах глобалізації / Н.Я. Калюжнова.– М.: Теис, 2004. – 526с.
7. Ванюшкін А.С. Оцінка економічних наслідків глобалізації та інтеграції для національної економіки [Електронний ресурс] / А.С. Ванюшкін // Культура народів Причорномор'я. - 2005. - №61. - С. 34-39.
8. Бляхман Л. Глобализационное измерение реформы и задачи промышленной политики / Л. Бляхман, М. Кротов // Российский экономический журнал.- 2001.- №3.- С. 12-23.
9. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 [Електронний ресурс] / С.Ю. Пахомов; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2004. — 18 с.

Рецензент докт. екон. наук, профессор С.П. Наливайченко